

Dialog byl nahrán ve středu 30. března 2011 v dopoledních hodinách v prostorách pracovny Ivana Štampacha v ulici Písecká 5, Praha 3, Žižkov, dialog byl postupně doplňován.

MS: *Než přejdeme k obecnému tématu transformace a jejímu hodnocení v rámci demokracie, občanské společnosti a církve, zeptal bych se, jak jste vnímal rok 1989 – období, které umožnilo vykročení k zásadním proměnám nejen u nás, ale i u sousedů.*

IOŠ: Dlouhá léta jsem byl součástí různých struktur, které s tehdejším režimem nesouhlasily a snažily se s tím také něco dělat. Byl jsem členem uskupení, které se jmenovalo Societas incognitorum eruditorum. To byla společnost, která organizovala alternativní semináře, kulturní činnost, vydávala časopis. Od počátku osmdesátých let jsem byl součástí tajných struktur nazývaných podzemní církvi. Změny, ke kterým došlo, jsem pochopitelně přivítal s nadějí a očekáváním. Musím říci, že jsem čekal, že přijdou. Nepatřil jsem ke skeptikům, kteří říkali, že to nyní nenastane ...

MS: ... že režim je trvalý, ...

IOŠ: ... neměnitelný. Dokonce v průběhu roku 1989 jsem přinejmenším třikrát slyšel od různých lépe informovaných lidí velmi konkrétní údaje o předpokládaných změnách. Jednou, půl roku předem, i s přesným datem. Byl jsem si téměř jist, že to přijde.

MS: *Jinými slovy, lidé, kteří vládli této zemi, nebyli dostatečně uvědoměli toho, že zdejší situace, jaká je, je neudržitelná.*

IOŠ: Vládnoucí činitelé komunistické strany snad věděli, že je to neudržitelné. Je otázkou, co měli dělat? Oni se snažili udržet moc, ...

MS: ... zachovat status quo ...

IOŠ: ... také jim chyběla informovat, dovednost a pružnost myšlení potřebná pro případné reformy. Byli někteří, kteří reformy chystali ... To však nebyli ti nejuvýše postavení.

... Komunismus ...

MS: *Bylo by chybné se nezeptat, jak se díváte na režim, který nám zde vládl. Je zřejmé, že utiskoval ty, kteří měli svůj osobitý pohled na svět, byli eliminováni, což vedlo k vládě „průměru“.*

IOŠ: Předválečný systém měl spoustu obtíží. Přišla hospodářská krize a poté druhá světová válka. Bylo logické, že lidé chtěli změnu. Mnozí viděli změnu v socialistické cestě. Avšak je otázkou, co znamená „socialismus“. Jsem pevně přesvědčen, že je možné mít socialismus spojený s demokracií, tedy s politickou pluralitou. Ten se bohužel neuskutečnil. Soudím, že minulý režim byl deviací socialistické myšlenky a že byl nakonec horší než ten, ze kterého vzešel. To proto, že byl vyloženě diktátorský. V některých případech došlo i ke krvavému potlačování odpůrců. U nás došlo k několika popravám, vraždám politických odpůrců, byli zabíjeni lidé při pokusu tajně překročit státní hranici. Také režim dlouhodobě věznil jak politické odpůrce, tak vlastní lidi, kteří se stali obětí frakčních zápasů. Víme, že je to nepřijatelné, ale také víme to, že od konce padesátých let se mezi příznivci socialistické cesty ozývali někteří, jimž se tato deviace nelíbila a kteří chtěli změnu. To byli lidé roku 1968. Celé se to připravovalo nějakých deset let předtím. Byly to určité příznivé reformy, ovšem to, co se podařilo zvládnout do roku 1968, bylo málo. Bylo potřeba reformy dále rozvíjet. Jak ale víme, došlo k intervenci vojsky Varšavské smlouvy. Poté nastalo dalších dvacet let marasmu a unaveného totalitního režimu, který již toho mnoho nedokázal, přesto však uměl lidem znepríjemňovat život.

MS: Je dobré se zeptat, jak vnímáte realizovatelnost komunistické ideologie v kontextu utváření „spravedlivé společnosti“ minulý režim? Mnohé špatné bylo vedeno dobrými úmysly ...

IOŠ: Socialistická vize se historicky vyvíjela a Marxův koncept byl jednou z jejích podob. Marx sám se vyvíjel. Na jeho myšlenky navázaly velmi rozdílné praktické realizace. Od polpotovského krvavého režimu, který vyvraždil třetinu obyvatelstva země přes různé verze systému v moskevském bloku, včetně relativně liberálnějšího Polska, kde nakonec sami komunisté vypsalí svobodné volby za účasti více politických stran a prohráli v nich. Jinou realizací je demokratický socialismus uskutečněný ve Skandinávii. Žádná politická ideologie nezaručuje ráj na zemi, často to závisí na mnoha náhodných vnějších okolnostech.

MS: *Je jistě vhodné položit otázku, domníváte-li se, že komunismus je reformovatelný. Totiž již v padesátých letech o tom přemýšlel liberální myslitel Ludwig von Mises z rakouské školy ekonomického myšlení. Tvrdil, že nejlepší reformou daného systému je jeho změna a návrat do kapitalismu. To proto, že socialismus a poté komunismus byl odpovědí na hospodářskou a politickou konstituci na Západě, kde „vládl“ kapitalismus.*

IOŠ: Kladu si otázku, co znamená, tážeme-li se, zda je komunismus nereformovatelný. Otázka by například mohla znít, zdali v systému mohou nastat změny, které jej změní tak, aby všechny ty právem kritizované projevy zmizely. Uvědomme si, že v zemích východního bloku nedošlo ke krvavým protikomunistickým revolucím (snad částečně s výjimkou Rumunska) a režim se změnil opravdu sám. Revoluce byly sametové, spíše to bylo urychlení evoluce. Uvědomme si, jak to nastalo v Polsku. Tam sám komunistický režim vyhlásil svobodné volby, ke kterým došlo v březnu 1989, a připustil to, co se poté stalo, a co sám režim nečekal. V Sejmu, sněmovně polského parlamentu, tamní komunistická strana - Polská sjednocená strana dělnická nezískala ani jeden mandát. Sami se vzdali moci v důsledku voleb. Toto můžeme klidně pokládat za reformu. Ostatně strana v Polsku, která uvedla Polsko do NATO a Evropské unie, byla právě reformovaná komunistická strana.

MS: *Ano, ostatně prezident, který vedl tento stát po skončení mandátu Lecha Walesy, byl reformovaným komunistou.*

... Krize ...

MS: *V roce 1989 převrat odkryl vládnoucí vrstvě karty. Tím myslím fakt, že se skutečnost nazvala skutečností. Občanské fórum, které vzniklo, vystoupilo s tím, že se československá společnost nachází v mravní, duchovní, ekologické, ekonomické, politické, sociální krizi ... Souhlasíte s tím, či byste něco zdůraznil, vypíchnul?*

IOŠ: Nevím, zdali je to věkem, který se podepisuje na hodnocení ... Rozhodně jsem pozorovatelem toho, co se děje kolem a také účastníkem. Mám pocit, že všechny formulace, které jste použil pro situaci na počátku let devadesátých, platí ještě ve větší míře nyní. To znamená, že společnost je v ekonomické, ekologické, sociální a mravní krizi. Všimněme si, co se děje. Každý den slyšíme o skandálním chování politiků, o korupčních aférách ... Přišla opět ekonomická krize, velká většina obyvatelstva žije z hospodářského pohledu hůře, než žila předtím. Jsou obrovské sociální rozdíly. Systému nikdo pořádně nevěří. Zeptejte se obyčejných lidí, ne intelektuálů, kteří znají historii a dovedou si to odůvodnit, ale prostého člověka, který uvažuje podle bezprostřední zkušenosti. V těchto vrstvách panuje taková zuřivost a takový hněv vůči systému, v němž teď žijí, že to bude mít důsledky již v nejbližších volbách, pokud jim onen hněv vydrží. Soudím, že žijeme v hluboké krizi.

MS: *Dá se říci, že diagnóza přetrvává a že pomyslný pacient, který byl na počátku 90 let v péči lékařů, se neřídil jejich zdravými doporučeními a radami ...*

IOŠ: Pacient měl tehdy možná chřipku, ale dnes má rakovinu. Byl vyléčen, ale dostal novou nemoc. Soudím, že to není úplná kontinuita, protože na počátku devadesátých let nastalo jisté zklamání. Víím, že záhy byla pomlčková válka, poté rozpad federace. Lidé nebyli nadšeni. Kuponová privatizace

nesplnila příliš očekávání, zvláště pak následné operace investičních fondů. Soudilo se, že jsou to rezidua minulého režimu ... Předpokládalo se, že se to podaří změnit. Tehdy totiž lidé některé změny docela nadšeně přijímali. Je tu však generace, která vyrostla v novém režimu a skutečná změna k dobrému nenastala.

MS: *To, že jsou lidé ochotni se podílet na změnách, bylo předpokladem k úspěchu. Ve společnosti můžeme vysledovat v počátcích ono velké nadšení, později útlum a někdo by mohl říci návrat do vyjetých kolejí. Když posloucháme hodnocení této situace, mnozí by poukázali na smutek ve vašem hodnocení ...*

IOŠ: Já to bohužel tak vnímám. Mohu se mýlit, nejsem neomylný, nejsem politolog, ani politický filozof, abych to nějak objektivně vyhodnotil. Jsem pouhý pozorovatel situace s jistým humanitním vzděláním. Doufám, že se nemýlím zásadně. Koneckonců v tom, že tato společnost je v krizi, se shodují i s dalšími kolegy z humanitních oborů, s některými sociology, politology či antropology.

MS: *Nejste sám ... Takoví sociologové jako profesor Martin Potůček, Miroslav Petrušek, Jan Keller, zastávají obdobný pohled lišící se důrazy na některé problémové části. Jsou to lidé levicového pohledu, budeme-li užívat onu škálu přístupů reprezentované pravolevým dělením, byť mnozí ze sociálních vědců ji považují za vyprázdněnou.*

... Demokracie ...

MS: *Zůstaňme ještě v devadesátých letech. Slovo demokracie bylo hodně skloňováno. Chceme svobodu a demokracii, stálo na plakátech, které v revolučních dnech oblepily naši republiku ... Myslíte si, že lidé, kteří toto slovo používali, znali „skutečný“ obsah tohoto slova? Množná si starší lidé spojili usilování o demokracii s demokracií první republiky, která byla zaštitěna zakladatelem státu T. G. Masarykem, nástupcem Benešem, ale i takovým „selským politikem“, jako byl Antonín Švehla.*

IOŠ: Je nutné rozlišit, o jakou demokracii jde. Můžeme si zde vzpomenout na Benešova slova nad Masarykovou rakví, kdy jako hlavní Masarykův program označil Beneš to, že jeho celoživotním úsilím bylo nahradit dosavadní demokracii buržoazní demokracií humanitní.

MS: *Probudit v člověku zakrnělé lidství, naplnit tím poselství života ...*

IOŠ: To se dnes tak často neříká. Tušíme, že je to jiná demokracie než ta, v níž lze vše koupit, včetně politických funkcí a politických rozhodnutí. Mysleli jsme si, že se budeme svobodně rozhodovat mezi politickými programy. Dnes je to tak, že se volební kampaň odehrává formou reklamních kampaní a marketingu. Mnoho lidí volí bez velkého rozmyslu, volí dokonce proti vlastním přirozeným zájmům. Když na to za dva či tři měsíce přijdou a rvou si vlasy, koho si to zvolili. Existují vůbec demokratické mechanismy? Snad ano. Jsou dány ústavou, Listinou základních práv a svobod, a jsou velmi cenné. To, co zde chybí, je ...

MS: *... jejich naplňování a ...*

IOŠ: ... demokratická kultura. Ta je dána celkovým systémem. Co se stalo, a nejen u nás? Nesmíme přehlédnout tichou revoluci, která nastala v celém západním světě již v osmdesátých letech a u nás po změně režimu, když jsme naskočili do rozjetého vlaku. Byly to tiché, nenápadné změny jako zrušení zlatého standardu měny nebo zavedení na vládě nezávislých centrálních bank. To zcela uvolnilo stavidla tomu, čemu se říká tržní ekonomika, trh puštěný z řetězu ...

MS: *... bez přívlastků ...*

IOŠ: Tato změna dala počáteční impuls, rozproudila finanční aktivity. Kola ekonomiky se roztočila.

Na druhé straně - to brzy vedlo ke snížení koupěschopnosti lidí a tudíž ke krizím, jako ta doznívající v současnosti. Myslím si, že jsme ustavili demokracii formální a že by měla být naplněna tím obsahem, aby se stala demokracií opravdovou. Měla by to být demokracie nejen politická či občanská, ale též ekonomická a sociální.

MS: *Ale kde je ten lidský rozměr? Máme nějaké instituce, máme formu ... ústavu, zákony, instituce státu jako jsou soudy, ministerstva, máme mechanismy demokracie. Chybí nám člověk, který by byl ochoten participovat. Je nutné se zeptat, není-li to náhodou způsobeno i tím, že jsme měli více jak dvougenerační přestávku totalit od roku 1938 do 1989 s krátkým intermezem svobody.*

IOŠ: Pochopitelně poměry za nacismu a komunismu u nás přispěly k současné krizi, ale velká nespokojenost a projevy masového odporu vůči stávajícímu systému se odehrávají v zemích, které desetiletími totalitního režimu neprošly. V těchto zemích byla pár desetiletími velmi uspokojivá demokracie i prosperita, fungující sociální stát, a dnes je to tam stejně špatné, nebo dokonce horší než u nás. Bohužel to, do čeho jsme na přelomu osmdesátých a devadesátých let vstoupili a co jsme pokládali za alternativu, se mezitím stihlo pokazit.

MS: *Dobrá, ve svých odpovědích nepřímou nabízí otázku vzájemného vztahu demokracie a kapitalismu. Ano, chtěli jsme demokracii. Chtěli jsme kapitalismus? Lze soudit, že tvůrci proměny soudili, že se toto vzájemně podporuje a vytváří synergii, i když jsou společenská uspořádání, kde je lidem dána pouze ekonomická svoboda a politická je vyhrazena jen některým ... Můžeme se tázat, zdali je demokracie dobrá pro zavádění reformy a kapitalismu. Ostatně, ten byl zmíněn liberálními mysliteli jako správný směr reformy nefunkčního centrálního hospodářství. Jak uvažujete o tomto?*

IOŠ: Nemyslím, že bychom měli na výběr jen funkční volnotržní kapitalismus a nefunkční centrálně plánované, direktivní hospodářství. Kapitalismus se dostává, jak se znovu potvrdilo, do periodických krizí. Ve své Mekce, ve Spojených státech amerických těžce selhává. Zprávy, které přináší návštěvníci USA, jsou alarmující. I ekonomové, kteří nemají co dělat se socialismem, vážně navrhují omezit volnost trhu a zavést jistou státní kontrolu, např. nad finančním sektorem. Ale toto omezování volného trhu neberu jako kroky směrem k socialismu. Minulý režim ve východním bloku byl centralizovaný, ale šlo spíše o karikaturu socialismu. Někteří Marxem inspirovaní nezávislí myslitelé ho označovali jako státně monopolistický kapitalismus. Socialismus není v centralizaci, ale v postavení člověka práce. V respektu k jeho důstojnosti. Stát je velmi komplikovaný aparát, a přitom všichni pokládají za samozřejmé, že o základních směrech jeho fungování rozhodují občané volbou. Jsou k tomu dostatečně kvalifikovaní. A mnohem jednodušší útvar, jakým je podnik, je veden diktátorsky vlastníky. Přitom na podniku se stejnou měrou podílejí jak dodavatelé kapitálu (investic) tak ti, kteří přispívají prací. Jinou formou jsou družstevní podniky, ukázkou může být úspěšné mondragonské hnutí ve španělské části Baskicka. Mimo to samozřejmě funguje odborné řízení. I v některých zemích s volným trhem existují prvky rovnocenné účasti zástupců pracovníků na strategickém řízení podniků. V jejich centrálních orgánech je reprezentován kapitál i práce. Já osobně jsem pro samosprávný tržní socialismus s tím, že trh by měl být mírně omezen s ohledem na sociální, kulturní a etické zájmy.

MS: *Jistě bychom neměli opomenout význam svobody. Ta je důležitá pro hospodářství, i pro politický život. Mnozí lidé ale svobodu zaměňují za anarchii ...*

IOŠ: Demokracie někdy bývá podle původu samotného slova vykládána jako vláda lidu. Ale vedle toho stojí jiná charakteristika, že je to vláda práva, resp. že jde o právní stát. Jsem stoupencem hesla Winstona Churchilla *Demokracii demokratům*. Český trestní zákoník s tím počítá, ale policie, státní zastupitelství a soudy se mi zdají liknavé s řešením tzv. *hate crimes*. Politické směry směřující k omezení svobody by neměly mít možnost využívat svobodu ke své realizaci. A pak je třeba řešit běžnou kriminalitu. Je to trochu záhadné. Proč je kriminalita velmi nízká v severských státech a

nebezpečně rozbujelá v jižní Evropě a také u nás? Napomináním to nespravíme. Musí být změněny společenské poměry a změni se pak lidé? Skandinávský příklad by tomu nasvědčoval. Možná to má co dělat i s duchovní a kulturní tradicí jednotlivých národů. Země, kde převládlo reformační křesťanství (kromě skandinávských zemí např. Švýcarsko, Nizozemsko), je to obvykle lepší než v zemích, která ovládla římská církev. Nemám definitivní odpověď.

MS: *Když člověk přemítá o společenských přechodech, důležitým aspektem je přítomnost iluzí u participujících. Ty si člověk vytváří, aby utěšil bolesti, které mu přináší tento svět.*

IOŠ: To, co máme, je zklamání. Bude-li iluzorní nebo účinné, to závisí na jednom jediném. Zda se spokojíme pouze s naříkáním, či budeme pro nápravu věcí něco dělat. Pokud se budeme jen zlobit, tak je to iluze. Budeme chtít ideální řád, ale nebudeme vědět, jak na to. Následně zjistíme, že všechny varianty jsou chybné a jediným řešením je zavřít se do poustevny či odejít třeba do Tibetu, do Himálají a tam meditovat. Já osobně volím cestu osobní angažovanosti a doufám v postupnou změnu k lepšímu. Nevidím zde politický ráj a vidím možnost reformem.

MS: *Jsmo v době, kdy můžeme svobodně říkat, co chceme, můžeme se angažovat ...*

IOŠ: To jsem rád a využívám toho.

MS: *To naplňuje člověka pozitivní energií. Formování demokracie trvá ne měsíce, roky, ale generace. Někdo řekne bohužel ... V Americe mají demokracii více jak dvě staletí. V Anglii o století a dvě generace více ... Utvoření autentické demokracie je nikdy nekončící proces. Tím myslím nazírání lidí, schopnost včasné sebereflexe, připravenost dialogu, zdravou hodnotovou strukturu. Je-li výše uvedené dostatečně kvalitní, může zabránit nástupu totalitarismu. Dvacáté století o tom pěkně svědčí. Je zřejmé, že lidé, kteří se účastnili a byli ochotni se obětovat v počátcích devadesátých let zřejmě netušili, že demokracie je jako potápějící se bárka. To je snad výrok Jacquese Rupnika. Naším úkolem je, abychom vzali kyblík a vylévali vodu ... Když to nebudeme dělat, nikdo za nás práci neudělá. Pokud lidé rezignují, je to nejlepší cesta, aby se společnost ocitla na sestupné ploše a začala klesat ke dnu a člověk se připraví o to, co je mu nejcennější: to je lidská svoboda. Z výše uvedeného je patrné, že to je to, co vám leží na srdci, neboť jste stoupencem širšího pojetí demokracie.*

IOŠ: Rozhodně.

... Postdemokracie ...

MS: *Při této příležitosti bych se zeptal, co soudíte o fenoménu postdemokracie? O něm často hovoří Václav Klaus. Je to takové uspořádání společnosti, které jde proti duchu samotné demokracie. On naráží na fakt, že lidé se zorganizují, jednotlivé iniciativy vyvíjejí nátlak, když upozorňují na jednotlivý problém ... Je to cosi, co je chybné.*

IOŠ: Mám to štěstí, že jsem pamětník. Vzpomínám si, jak bolševičtí činitelé v různých obdobích hovořili podobně ... Například v roce 1969, když byly demonstrace při příležitosti prvního výročí srpna 1968 či demonstrace a petice na konci osmdesátých let ... Také mluvili o nátlakových skupinách a o tom, že „ulice nemůže rozhodovat“, že je třeba zvolit patřičné postupy. Odsudky občanské aktivity zněly v obou případech stejně. Václav Klaus dokáže říci, že humanrightisté, tedy ti, kdo pečují o lidská práva, jsou nepřáteli demokracie. On si myslí, že reálné nastolení lidských práv, poté, co jsou formálně deklarována, ale špatně dodržována, je pervertování demokratického procesu ... On si myslí, že péče o lidská práva je koncem demokracie. Kdoví, co si vlastně představuje pod pojmem demokracie. Pomůže nám pohled na jeho chování. Například podpořil Ladislava Bátoru, napřed náměstka, pak poradce ministra školství. Byl rovněž volebním lídrem strany, která byla v té době sledována Bezpečností a informační službou jako extrémistická organizace. Toho prezident

Klaus podporuje, a to pokládá za demokracii a kritiku tohoto konceptu nazývá postdemokracií.

MS: *Sluší se říci, že toto slovo také použil i Václav Havel ve své eseji Moc bezmocných v tom směru, že jisté nevolené skupiny lidí – například průmyslu – mají moc ovlivňovat legitimně zvolené elity. Je zde ukázána ona síla kapitálu ... Z demokracie se může stát oligarchie a síla člověka je devalvována.*

IOŠ: Na terminologii tolik nezáleží. Václav Havel v tomto ohledu dobře postihuje situaci. Možná by v tom měl být v tom důslednější. Na politiku uplatňují vliv nikým nevolené mocné ekonomické subjekty, které vytvářejí své vlastní policie a téměř i vlastní armády. Tomu pomáhá i takřečené zeštíhlování státu, to je opravdu tragédie. A je to něco zcela odlišného od občanských iniciativ pečujících o práva menšin, o sociální smír, o dodržování zákonů apod.

MS: *Shodou okolností Václav Bělohradský tvrdí, že na počátku novodobých dějin svobodného státu jsme byli svědky rozpadu Berlínské zdi, ale bohužel časem jsme postavili jinou Berlínskou zeď. Bělohradský zde poukazuje na sílu kapitálu. Je možné v oné rétorice vidět přílišné vychýlení, nebo skutečnou deskripci stavu věcí? Soudíte, že v tomto ohledu je demokracie v ohrožení díky tomu, že jsou zde silné hospodářské zájmy?*

IOŠ: Osobně věřím, že k hospodářskému životu patří i tržní vztahy. Nemyslím si, že by hospodářský život měl být direktivně řízen, jak se domnívají někteří nalevo a napravo. Rád bych dodal ještě dvě věci. Trh nikdy nebyl nespoutaný. Vždy byl limitován různými ohledy například kulturními, duchovními, morálními, sociálními. Za druhé, úplné uvolnění trhu těmi před chvílí zmíněnými nenápadnými revolučními kroky znamenalo, že tržní principy pronikají do oblastí, kde nemají vůbec co dělat. Jednou z nich je politika. Jsou i další například náboženství. To se díky tomu stává komerční. Ekonomika, abych se vrátil k vaší otázce, omezuje demokracii a mění ji v oligarchii.

... Trh a transformační externality ...

MS: *Dá se říci, že trh a jeho přínos byl v počátcích transformace zbožštěn? Lidé si vzpomenu na zjednodušující formulku, že vše vyřeší trh, budeme málo regulovat, ale nejlépe by byla žádná regulace.*

IOŠ: Ano, když prezident Klaus řekl, že neví, co jsou to špinavé peníze ...

MS: *Možná řekl, že neumí přesně rozeznat, ale tím dal signál ...*

IOŠ: Také se prohlásilo, byť ne oficiálně, že se zhasne, a když se pak rozsvítí, tak to, co člověk drží, bude jeho.

MS: *To můžeme považovat za zruďné a postihuje to lidskou důvěru. Mechanismy, které trh ustavují, stojí na důvěře.*

IOŠ: Já jsem pro korigované, limitované tržní hospodářství. Jsem pro to, aby si občané zvolili takové politické síly, které uchrání stát před vstupy tržní mentality do oblasti politiky. To proto, aby se z politiky nestal výnosný byznys, aby to byla opravdová služba veřejnosti, aby nebyla kultura obětí trhu, aby vzdělávání, knižní kultura a umění nebyly předmětem trhu. Není to tak, že hodnotné jsou pouze ty statky, které jsou tržně úspěšné. Ať klidně ty tržně úspěšné vycházejí. To jsou třeba mapy, kuchařky či „Jak pečovat o zvířátka“. Ale ať také vycházejí kvalitní knihy, které ovšem tržně úspěšné nebudou ...

MS: *Takový Jan Patočka ...*

IOŠ: Ano, ale když se udělá patřičná podpůrná politika třeba podle vzoru Velké Británie, kde je

například nulová daň z přidané hodnoty na knihy, tak to knižní kulturu podpoří a bude to mít kladný dopad na vzdělanost obyvatelstva.

MS: *Ano, to je důležitá věc. Ostatně, pokud bude větší vzdělanost, tak se těm politikům bude „hůře“ vládnout, neboť budou lépe dozorováni a do politiky se tak bude dostávat vzdělanější část populace.*

... Zapomínání ...

MS: *Vy jste říkal, že po dvaceti letech nemáte příliš optimismu, že se společnost nachází v krizi, která je jiná, ale možná hlubší než ta, které čelila v roce 1989. Na druhou stranu není to náhodou příliš sebemrškačské? ... Za období delší víc jak generace se podařilo mnohé ...*

IOŠ: *Oceňuji to, co se stalo, ale kdybych si nevšímal negativních rysů společnosti, tak bych byl v pozici lékaře, k němuž někdo přijde s těžkou nemocí, a on by jej pouze utěšoval, že to nic není, že je vlastně všechno v pořádku. Pacient se uklidní, ale potíže se samy od sebe nemusí napravit.*

MS: *Max Kašparů konstatoval v jednom rozhovoru, že pacient - ne snad, že by trpěl vážnými nemocemi, ale že po velké operaci nádoru měl dokonce metastáze a nyní rehabilituje. Problémy, s nimiž se nyní setkáváme, jsou nedílnou součástí tohoto rehabilitačního procesu, když zůstaneme u té lékařské terminologie.*

IOŠ: *O chodu věcí veřejných rozhodují lidé, kteří komunistický režim vůbec nepamatují. Lidé, kterým je například 35 let, a jsou na manažerských postech. Někteří jsou i ministři, poslanci. Někteří z nich ani nevědí, co to byl komunistický režim. Dalo by se namítnout, že jsou deformováni prostřednictvím svých rodičů. Stejně tak budou deformováni jejich děti, vnuci, jejich pravnuci, kam až to půjde? Kdy zde dojde k nápravě? Kdo to má zajistit?*

MS: *Domníváte se tedy, že jsme společností, která spíše ráda zapomíná na to, co se zde událo ...*

IOŠ: *Chtěl bych spíše říci něco jiného. Současné obtíže nejsou v rozhodující míře důsledkem minulého režimu. Jsou to již samostatné potíže, ve kterých se nyní ocitáme, jsou výsledkem jiných problémů, než byly problémy komunistického režimu.*

... Církev ...

MS: *Nyní obraťme list a změřme se na církev. V době, kdy byly v proudu společenské změny, žila katolická církev Desetiletím duchovní obnovy. Jak jste vnímal její postavení? Jak důležitou pozici měla ve společnosti katolická církev a církve obecně? Jak její představitelé přispěli k diskusi směřování společnosti?*

IOŠ: *Římskokatolická církev, Církev československá evangelická, snad tyto dvě byly vnímány v osmdesátých letech jako jisté symboly směřování ke změně. Bylo též zřejmé, že tato uskupení mají na své straně nemalé okruhy lidí. Církev československá evangelická měla přibližně 150 tisíc členů a římskokatolická několik milionů. Měly jiný ideový základ než komunistická ideologie a veřejně působily. Např. evangelická církev mohla uspořádat kolem poloviny padesátých let konferenci o T. G. Masarykovi. Je však též pravda, že části církví a jejich vedení byly režimem ovlivněny a že s ním pasivně či aktivně kolaborovaly. Jiné jejich části se naopak snažily v podzemí (v aktivitách mimo kontrolu režimu) vzdorovat. Církve vydávaly i mimo oficiální rámec knihy a časopisy. Velká část samizdatové nebo exilové české produkce, která povzbuzovala lidi v naději na změnu, byla náboženského charakteru. Pochopitelně vycházely též tituly v nakladatelství v Sixty Eight Publishers nebo pařížské Svědectví a levicové opoziční Listy.*

MS: *To byly Studie ... Křesťanská akademie ...*

IOŠ: Vycházela v Římě katolická intelektuální revue Studie, a tamtéž hojně knižní publikace. Ty se opravdu úspěšně šířily. Dokonce jsem znal i „cestu šíření“. Bylo to velmi chytře vymyšleno a až do konce režimu se nepodařilo režimní policii onu jednoduchou cestu distribuce odhalit. Dělo se to přes pražské letiště, přes jednoho pracovníka, rád bych ho jmenoval, ale nejsem si jist, chce-li být zveřejněn. Ke mně se tato literatura dostávala. Část veřejně působícího římskokatolického duchovenstva pasivně kolaborovala s režimem v organizaci Pacem in terris, údajně mírovém hnutí katolického duchovenstva. Jistě někteří měli pocit, že členstvím si musí zajistit možnost působení. Mohli mít pocit, že bez členství v této organizaci by jim státní tajemníci pro věci církevní komplikovali život. Tyto kněze nemám právo odsuzovat. Věděl jsem velmi dobře a velmi podrobně o rozsáhlých podzemních aktivitách církve, kterých jsem se sám účastnil. Žil jsem nadějí, že právě takzvaná podzemní či skrytá církev je schopna přispět ke změnám.

MS: *Naznačil jste, že hodnostáři a někteří jiní v církvi spolupracovali. Proč? Vykupovali si mír? Soudili, že získají mír v duši?*

IOŠ: Biskupové téměř nebyli. Na konci osmdesátých let se podařilo mezi státem a Vatikánem vyjednat jmenování pár biskupů, ale ani se to nedotáhlo do konce, než se režim změnil. Hodnostáři v čele diecézí, kteří kolaborovali, kapitulní vikáři, byli do těchto funkcí spíše dosazeni režimem. Běžné faráře a kaplany bych ani nenazýval hodnostáři, byli a jsou to pěšáci v terénu, kteří reálně sloužili a sotva lze říct, že by vykonávali nějakou moc. Nějaký vliv ovšem měli. Kázali, hovořili individuálně s lidmi. Záleželo na tom, co jim říkali, jak v nich povzbuzovali naději na změnu k dobrému. Znovu říkám, že část z nich se dokonce i veřejně snažili naznačovat jisté možnosti změny. Například předčasně zesnulý kněz Alois Kánský spolupracoval s StB, ale zároveň na pohřbu a zádušní mši za básníka Jaroslava Seiferta spjatého tehdy s Chartou 77 v roce 1986 mluvil odvážně a mnohé povzbudil k odporu. Lidé z neoficiálních církevních kruhů ani z církevního exilu ovšem počínaje rokem 1990 neměli příležitost předat své zkušenosti.

MS: *O společnosti se soudilo, že se nachází v krizi. Dá se to užít i na církev?*

IOŠ: Neumím to přesně posoudit, protože jsem se nikdy nesetkal s reálným farním životem v sedmdesátých a osmdesátých letech. Z náznaků, ze vzpomínek, z rozhovorů s pamětníky mám pocit, že byla v hluboké krizi a že ta její část, která vzdorovala a která byla připravena na transformaci a která proto měla koncepci, byla ve výrazné menšině. V nových poměrech hned od počátku roku 1990 se církev rozeběhla. K činnosti už nebylo zapotřebí státních souhlasů. Také se hned začal restituovat církevní majetek. Církve a hlavně církev katolická nedokázaly nové svobody využít a projevovaly se spíše bojem o politickou a ekonomickou pozici. Uvedu vám takový příklad takového nezdaru: hned v prvním školním roce, kdy již bylo možné se na výuku římskokatolického náboženství přihlásit bez omezení, chodilo na náboženství snad až 40 procent žáků.

MS: *To je velké množství, že?*

IOŠ: Ano, je to značné množství. Znamená to, že především rodiče očekávali od církve mnoho. Další školní rok se na výuku náboženství přihlásilo asi tolik žáků, kolik jich chodilo za komunistického režimu před tím, tedy drobný zlomek vůči roku prvnímu. To byl důsledek toho, jakým způsobem se v tom prvním ročníku náboženství vyučovalo. Z té doby si velmi živě pamatuji, jak se na mne se zděšením obraceli lidé ze škol, kde se náboženství vyučovalo autoritářsky a agresivně, vyžadovalo se odřikávání z paměti nevysvětlených textů. Rodiče jednoho středoškoláka mi referovali, že je učí řeholní sestra, a když přijde řeč na biologii, popírá Darwinovu vývojovou teorii, a když ji poukážou na vědecké výsledky, tak jim říká, že je to tajemství a že musí prostě věřit.

MS: *Výslovná nepřipravenost tak ...*

IOŠ: Ano, ona omlouvala různé věci z minulosti církve, které význační činitelé již dávno uznali za chybné. Tak bych mohl pokračovat dále. Ještě řeknu jiný příklad z počátku devadesátých let. Měl jsem veřejnou přednášku na jednom novém církevním gymnáziu. Jeho tehdejší ředitelka a učitelé v předchozích letech měli ještě před pár lety problémy se svou vírou. Někteří kvůli tomu dokonce nesměli učit. Byli šťastni, že přišla doba, kdy mohou pracovat podle své kvalifikace a otevřeně se hlásit ke svému přesvědčení. Na tom gymnáziu se také samozřejmě vyučovalo katolické náboženství. Ředitelka měla oči navrch hlavy a říkala mi, že řeholník, který tam dochází, studenty nutí učit se dlouhé pasáže textů zpaměti, že je staví do řady a musí po jednotlivých větách postupně za sebou odříkávat to, co jim minule nadiktoval. Když to neumí, staví je do kouta či je posílá za dveře. Má tendenci je zesměšňovat a urážet. Pochopitelně to hned vyvolalo mezi žáky ostrý odpor vůči náboženství.

MS: *Z vašich slov mi přichází na mysl, že církev jak při vyučování náboženství, tak v jiných záležitostech se jevila zkostnatěle. Ona nezachytila tep doby. Někteří lidé, jak jsem uváděl, byli nepřipravení, jelikož žili v jiném světě. Ostatně do nového světa by mělo náležet slovo pluralita, dialog, kritické myšlení a někteří lidé z církve se chovali, jako by toto neznali. Považujete to za jednu z velkých chyb?*

IOŠ: Omluvíme církevní činitele, absolventy litoměřické teologické fakulty, která je špatně připravovala na jejich práci. Byli ovšem k dispozici také lidé z církevního podzemí a církevního exilu v řádu desítek až stovek, kteří okamžitě nabídli své zkušenosti. To byli lidé mnohem lépe vzdělaní, mnohem lépe na svou práci připravení, též ověřeni v riskantní službě, kde hrozilo vězení, a někteří měli vězení za sebou. Jak se tehdy říkalo, mařili státní dozor nad činností církví. Jejich nabídky na práci v nových poměrech s využitím těchto zkušeností byly vyslyšeny jen z malé části. Někteří marně navrhovali, že by se např. Tomáš Halík mohl stát biskupem. Někteří lidé s touto zkušeností začali učit budoucí kněze na teologických fakultách, ale záhy, během 90. let z nich byli vyhnáni.

MS: *Báli se asi konkurence. Člověk si říká, zvláštní to křesťané, že? Taková je však povaha lidí! Ti mají ale chyby, nicméně onu zkostnatělost nelze generalizovat. Jsou to jedinci, třebaže to vrhá nepěkný stín na náboženské organizace. Zmínil jste exil. Soudím, že podobný problém měli i lidé, kteří měli zájem přispět k formování ekonomické transformace. Ano, byli pozváni vážení profesori i lidé z podnikatelských kruhů, ale pak také odešli. Stačí se podívat na to, jaký neúspěch měl Ota Šik, byť si sám uvědomil fakt, že přijel do jiného světa. Pocit nežádoucího zde byl. Lze to vidět jako ukázkou toho, jak se v nově rodící se společnosti vede dialog. Je v ní skupina vyvolených lidí a ostatní. Trochu to člověku připomíná paralelu s Orwellovou Farmou zvířat. Někteří jsou si rovni a někteří rovnější. Lze v tom vidět neštěstí pro celé společenství, jelikož to ukazuje na fakt, že církev nese znak „člověčiny“. Otázkou pochopitelně je, zda si to lidé v církvi uvědomí a budou-li se s tím umět vyrovnat.*

IOŠ: Dalo by se říci slovy klasika že „církev je lidská až příliš lidská“, bylo to pochopitelné. Můžeme k tomu být tolerantní. To by však církev musela být skromnější. Církev se však prezentují jako jediná alternativa k chybám světské společnosti. A přitom jejich představitelé mají všechny ty známé špatné lidské vlastnosti, které nacházíme ve firmách a politických stranách a zájmových spolcích. V tomto smyslu církev alternativou nejsou. Jsou součástí společnosti a sotva mají co nabídnout. Protože, kdyby opravdu měly vnitřní sílu, přece by jen dokázaly těm špatným tendencím uvnitř vlastní struktury lépe vzdorovat. Můžeme to s porozuměním konstatovat, že jsou to normální lidské slabosti, ale je nutno, aby to i vedení církví uznalo.

MS: *Shodou okolností pokud máme před sebou historii církve a vedle toho poté dějiny poznávání, můžeme říci, že v jistých okamžicích skutečně církev propásla v nedávné minulosti šanci. Stačí se podívat o staletí zpět, jaký prostor dala Marxovi, když koncipoval svou vizi společnosti. Církev v té době nedokázala patřičně reagovat na výzvy soudobého poznání. Dalo by se říci, že pokud lidé jsou*

dostatečně otevření a nezdůrazňují své ego, je to zřejmě jedna ze správných cest, která vzájemná názorová konkurence může být dobrým katalyzátorem proměn.

IOŠ: To, že církev má jistý zdroj, ze kterého může čerpat a být alternativou, to rád připustím. Vidím však, že je svým nejhlubším zdrojem odcizena. Uvedu jako příklad minulého papeže Jana Pavla II., jemuž se dá leccos vytknout, ale také výrazně přispěl k pádu komunistickému režimu. Avšak ve stejné době, kdy podporoval odpor vůči komunismu, napsal jednu ze svých sociálních encyklik *Laborem exercens*. V ní ostře kritizuje soudobý tržní systém. Nazývá jej kapitalismem a říká tam to, že soukromé vlastnictví výrobních prostředků není univerzálním lékem a že je nutné hledat jisté cesty. To proto, že soukromé vlastnictví má také svůj sociální rozměr. Když jej neplní, tak je možné a legitimní uvažovat o společném vlastnictví výrobních prostředků. V tomto smyslu připouštěl socialistickou cestu. Přijal Marxovy podněty a od marxistů lišil tím, že marxleninský materialismus nahrazen personalismem, tedy komplexním pojetím člověka jako duchovně tělesné bytosti. Byl obdivován a opěvován, ale k tomuto jeho podnětu zůstala jeho církev hluchá.

MS: *Lze se domnívat, že se vracíme k intelektuálům první republiky, ti také prosazovali humanistickou demokracii. Možná tento záměr nebyl pochopen. Jsou dobře míněné věci, ale těžko se u druhých přijímají. Je obtížné se shodnout na politice mezi dvěma lidmi, natož pak v národě.*

... Majetek ...

MS: *Vraťme se ještě k neuralgickým bodům. Užil jste spojení církev majetek. Mnohým lidem je toto trnem v oku. To proto, že se církev v devadesátých letech ozvala. Majetkové vypořádání je stále trnem, který působí bolest.*

IOŠ: Pokusím se toto téma přiblížit. Je nutné říci, že v devadesátých letech byly přijaty zákony o restituci církevního majetku. Byly to takzvané výčtové zákony, kterým se stanovily konkrétní objekty, tedy budovy a pozemky far, majetky klášterů a diecézí. Římská církev dostala pod kontrolu vše, co potřebuje ke své normální činnosti. Církev však nedostala majetek určený pro podnikání, tedy majetek, jehož výnos by financoval církevní aktivity. Tak by se pokrývaly mzdové, provozní a investiční náklady. Je nutné jasně a jednoznačně říci, že o schopnost takového samofinancování římskokatolická církev nepřišla zákrokem komunistů, nýbrž pozemkovou reformou z r. 1919. Už tedy polemizovala se státem slovy podobnými dnešnímu heslu: „Co se ukradlo, se má vrátit.“ Vyřešilo se to v roce 1926 přijetím zákona a platech duchovenstva (tzv. kongrua). Duchovní už tehdy byli placeni ze státního rozpočtu. To pak pokračovalo přes další politické změny až do současnosti. Zajistit financování z vlastního podnikání znamená vrátit se před únor 1948 a vlastně i před počátky I. československé republiky. A to je velmi na pováženou. Možná pak někdo přijde s návrhem, abychom se vrátili před reformy císaře Josefa II., který také církvím „ukradl“ velké majetky a už v 18. století oslabil jejich ekonomickou sílu. Stát jistě může církvím vysoce přes sto miliard korun, ale nemělo by se předstírat, že jde o spravedlnost.

MS: *Nedomníváte se, že se zde v tomto ohledu promrhala generace? Je to horký brambor, který se přehazuje mezi jednotlivými stranami a nikomu se jej nechce ...*

IOŠ: Existuje majetek v katastrech napsaný na církve, ale komunistický režim církvím neumožňoval jej spravovat. A také existuje majetek zabraný církvím v rozporu s platnými zákony po únoru 1948. Na ten ty se vztahují takzvané blokační paragrafy. Majetek obvykle spravují obce a ty nemají samy zájem s majetkem hospodařit a rády by daný majetek prodaly, nicméně blokační paragraf jim v tom dosud bránil. To se zdá být v pořádku, ale i tak se římskokatolická církev (prostřednictvím svých různých podřízených subjektů) stane největším pozemkovým vlastníkem v Česku. Zákonem přiznané finanční „náhrady“ jsou nad každou rozumnou představivost. Výsledkem je vyjednávání a nečisté čachry. Několik náboženských organizací se odmítlo na tom podílet.

... Role církve ...

MS: *Dobrá, rád bych se zeptal, jak vidíte roli církve ve společnosti? Dříve byla zakázaným ovocem a v současné době její síla slábne.*

IOŠ: Její roli vidím tak, že církev musí působit jako rovnocenné, rovnoprávné organizace vedle jiných v pluralitní společnosti. Nemohou si nárokovat žádná privilegia. V některých zemích Evropské unie jsou privilegované (ale zároveň také státem kontrolované, ba řízené) církve. Při zdejších právních citěních by taková privilegia církví ublížila. Zde je nutná rovnoprávnost a úplná volnost působení. Nutno také dodat, že některé církve mají i v českém liberálním konfesním právu výjimky, mají vůči ostatním církví práva navíc. To, že některé církve mají oficiálně přiznán výkon zvláštních práv a některé ne, je to dost iracionální.

MS: *Jsou tam preference aktivit ...*

IOŠ: To znamená to, že některé církve nemohou to, co jiné mohou. To, co mohou je například podílet se na duchovní službě v armádě, působit v duchovní péči ve věznicích. Jistě, někteří vojáci potřebují duchovní péči. Není však samozřejmé, že v armádě je náboženská struktura, která dosahuje do nejvyšších velitelských míst. Na generálním štábu sídlí náčelník duchovní správy. Domnívám se, že je v nepořádku i to, že duchovní sloužící vojákům jsou vojáci a podléhají armádnímu velení. Pak nejsou ve své službě svobodní. Rozumím různým argumentům pro a proti. Podobně se mi nelíbí, že duchovní, kteří slouží ve věznicích, jsou příslušníky vězeňské služby. Vězni je vnímají jinak a nemusí jim důvěřovat. Ostatně duchovní péče ve věznicích využívá jen několik promile vězňů. Žádný reálný vliv na změnu smýšlení a chování vězňů to přes velkou snahu nemá, třebaže nadšení jednotlivci se do tohoto díla obdivuhodně vkládají. Dalším privilegiem je, že některé církve mohou uzavírat církevní sňatek, který se počítá jako sňatek před státem. Jiné si to dovolit nemohou. Takováto privilegia bych velmi zvažil, ale rozhodně jsem pro plnou svobodu veřejného projevu církve a pro rovnost náboženských subjektů.

MS: *Jak využily dle vás církve možnost participace na formulování transformační strategie. Mnozí mohou konstatovat, že byly odsunuty do pozadí.*

IOŠ: Byl formulován chvályhodný pokus v roce 2002. Byl to společný dokument České biskupské konference a Ekumenické rady církvi ČR pod názvem *Pokoj a dobro*. Autorem návrhu byl profesor Mlčoch, významný křesťansko-sociální myslitel. Bylo to takové společné prohlášení velké části českých křesťanů. Bohužel zůstalo pouze při tom dokumentu. V reálném jednání církvi se to neprojevovalo. V několika posledních volbách se například především římskokatoličtí biskupové, ale částečně i vedení jiných náboženských organizací jasně politicky přiklonilo k politickým směrům, které jim poskytují pragmatické výhody.

MS: *Některým lidem v církvi nejde o vyšší hodnoty, které hlásal Kristus, ale o „přízemní“ svět.*

IOŠ: V římskokatolické církvi papežské učení má nejvyšší hodnotu. Ale to zavazuje ke kritice kapitalismu a k podpoře sociálního státu. Soudím, že tento fakt čeští biskupové totálně ignorují. Jejich politické preference, které dávají okázale veřejně najevo, jsou přímo protikladné papežským instrukcím.

MS: *To je tvrdé hodnocení českého duchovenstva.*

IOŠ: Ano, ale tak tomu bohužel je.

MS: *Jelikož se náš dialog chýlí ke konci, rád bych se ještě pozastavil nad tezí Miloslava Vlka, který říkal - a vztahuje se to k transformaci: je nutné usilovat nejen o transformaci hospodářství, ale také o*

transformaci lidského SRDCE. Jak vnímáte jeho apel. Komu je to určeno?

IOŠ: Řekl bych, že jsme se v rozhovoru této otázky dotkli, když jsme hovořili o tom, že existují demokratické instituce, ale chybí demokratická kultura. To je cosi podobného. Rozhodně jistý typ lidí, přispívá k tomu, aby demokracie dobře fungovala. Moji přátelé byli jako cykloturisté v Dánsku a narazili tam na takový případ: dostali se na křižovatku silnic, kde v okolí byly vesničky či skupiny domků, farmy. Bylo tam otevřené auto, které přijelo se zbožím, a k autu se sjížděli lidé z okolí, otevírali kufry svých aut a nakládali z toho otevřeného nákladního auta zboží. Pak dali peníze do pokladničky a odjeli. To je možné v Dánsku, Švédsku, Norsku na Islandu, možná ve Finsku, ale není to možné v Čechách. Co to vlastně znamená? Kdybychom z toho vyvodili pouze mravní apel, že musíme být tak mravní, jako Skandinávci, nikam by nás to nedovedlo. Je nutné zjistit, proč transformace SRDCÍ nenastává, proč nedoprovází transformaci institucí. Proč se transformaci institucí nedaří, proč vyznívá nakonec tak špatně. Jiný příklad: v průzkumu padla otázka: platil byste daně dobrovolně, kdyby se placení daní přísně nekontrolovalo? Proč osmdesát procent Britů odpovídá ANO a dvacet procent NE, zatímco u nás je to naopak? Snad to není méněcennost českého národa, nemusíme být rasisty naruby. Ale co se musí změnit? Nemám hotovou odpověď. Soukromá změna jistě nestačí. Celkové okolnosti a podmínky musí podpořit dobrovolné dodržování zákonů. Ti, kteří jsou ochotni dodržovat zákony a jednat v duchu demokratické kultury by v sobě museli mít tolik síly, aby za příznivých okolností svým příkladem (podle Masaryka nebát se a nekrást) přitáhli ostatní. Je otázkou, zda toto není krásná iluze, nevím.

MS: *Již jsme se jich dotkli ... Člověk by právě měl dělat vše proto, aby dobré projekty nezůstaly pouhou tisíci iluzí.*

IOŠ: Rozhodně, s tím nelze než souhlasit. Snažím se o to, ale již nevím, v co mám doufat.

MS: *Snad v existenci boží ... Dobrá, jaké neuralgické body vnímáte v rámci proměn společnosti?*

IOŠ: Lidé si na přelomu roků 1989 a 1990 představovali nástup demokracie. Na převzetí kapitalismu, o jehož krizi jsme mnoho nevěděli, nikdo tehdy moc nemyslel. Současná podoba kapitalismu zformovaná podle teoretických konceptů chicagské školy vyprazdňuje demokracii. Tomuto systému se velmi dobře daří v diktaturách. Krvavý Pichochetův převrat v Chile r. 1975 proběhl v režii neoliberálních ideologů. Neoliberální principy se uplatňují pod diktaturou stran, které si ze zvyku stále říkají komunistické, v Číně a ve Vietnamu. Tento systém se prosazuje v Rusku s jeho prezidentskou diktaturou jen slabě pokrytou nedůslednými demokratickými procedurami. Neuralgickým bodem je reálné dodržení svrchovanosti lidu v demokracii – vlády lidu, suverenity orgánů zastupitelské demokracie nad finančními institucemi. Formální demokracie by se měla stát demokracií reálnou. Podle zmíněného Benešova výroku by se buržoazní demokracie měla změnit v demokracii humanitní. Velká část veřejnosti je nespokojena s politickým vývojem bezmála čtvrt století po Listopadu. Možná to tak přesně nevyslovím, ale chybí nám moderní evropský typ státu stojící na třech pilířích: na zastupitelské demokracii, na lidských právech a občanských svobodách a na institucionalizované sociální solidaritě. Je-li sociální pilíř podlomen, jsou některá práva a některé svobody zpochybněny a o zastupitelích a vykonavatelích vládní moci rozhodují spíše peníze investované do propagandy než svobodný výběr politických programů občany. Základním problémem je tedy dokončení toho, o čem jsme usilovali na demonstracích v listopadu 1989.

MS: *Co Česká republika její budoucnost v Evropě či globalizovaném světě?*

IOŠ: Jak připomínají historici, globalizace probíhá od středověku. Izolace lidských skupin v prehistorické minulosti vedla ke vzniku malých jazykových komunit kulturně oddělených od okolí. Křesťanská Evropa postavila na místo etnických národů Boží národ, lid Boží, *civitas christiana*. Mocensky se to realizovalo v jednotě náboženské a světské moci, v kooperaci papeže a císaře.

Zejména po napoleonských válkách začaly vznikat národní státy. Osvobození jednoho národa však znamenalo znevolení jiných. Francouzský národ se osvobodil od královské tyranie a nastolil svou vládu nad Francií, jenže brzy už nešlo politický národ, nýbrž o etnickou hegemonii potlačující jiné jazyky a jiná etnika, ve Francii konkrétně Bretonce, Gaskoňce, Basky, Alsasany a další. Český národní stát zapřel dřívější exilové politické dohody o federaci dvou národů, ze slovenštiny udělal nářečí společného jazyka, další národy žijící po staletí na českém území, Poláky a Němce (a na Slovensku Maďary) Masaryk prohlásil za národy nestátotvorné. Jejich hněv pak přispěl ke zhroucení republiky. Budoucnost Česka vidím v integraci do evropského celku. Etnicko-kulturní svébytnost by měla technicky, finančně, ekonomicky a politicky být součástí velkého evropského celku a ten by měl být konstruktivním a rovnocenným partnerem jiných velkých celků, Ruska, Indie, Číny, USA, Brazílie apod.

P.S.:

MS: *Jak jste se osobně účastnil obnovy demokracie a kapitalismu?*

IOŠ: Je mi trochu trapné probírat nějaké vlastní „zásluhy“. Taky mi není jasné, jestli to, co jsme v dobrém úmyslu připravovali, je ve výsledcích tak dobré. Nemám za sebou kdovíjaké hrdinské činy. V mládí, brzy po ukončení vysoké školy jsem pojal úmysl spolupracovat se Svobodnou Evropou. S tím jsem chtěl jet do zahraničí. Mé přípravy nezůstaly utajeny bdělému oku Velkého bratra, takže jsem byl z letiště odvezen do vazby a celkem jsem za mřížemi strávil čtyři roky. V dalším období jsem nechodil volit. Od konce sedmdesátých let jsem byl členem utajeného spolku Societas incognitorum eruditorum, který pořádal bytové přednášky a semináře a vydával v malém nákladu samizdatový měsíčník Acta incognitorum. Pomáhal jsem při šíření samizdatové a exilové české literatury. V posledním desetiletí před Listopadem jsem působil v utajených církevních aktivitách. Šlo také o utajenou ediční a vzdělávací aktivitu. Podepsal jsem petici Několik vět. Byl jsem na několika demonstracích v listopadových dnech. Po změně režimu jsem se podílel dál na různých školních a vydavatelských činnostech. Chtěl bych říct, že mi nešlo o „obnovu kapitalismu“. To by mě nebylo napadlo. Koneckonců již v dětství, za krutého stalinismu padesátých let mě mí rodiče, masarykovští humanisté vedli k občanské hrdosti a k programu demokratického socialismu. O obnovu demokracie mi vždy šlo. A protože nebyla dokončena, jde mi o to i dnes.

MS: *Účastnil jste se kuponové privatizace, jakožto velké příležitosti obnovy kapitalismu?*

IOŠ: Několik prvních let po změně režimu ještě trvala má církevní epizoda. Byl jsem tehdy součástí řeholní komunity. Naši představení nám uložili přihlásit se do kuponové privatizace s tím, že získané majetkové podíly by před státem byly naše, ale ve skutečnosti by patřily řádu. Jen jsem to podepsal a dál se o to nestaral. Teprve po dlouhých letech v obavě, jestli jsem něco nezmeškal, jsem se šel zeptat na centrum kuponové privatizace, a tam jsem se dověděl, že nemám žádné zisky ani závazky. Tím pro mne bez valného zájmu z mé strany kuponová privatizace začala a skončila.

MS: *Co jste říkal na rozdělení Československa na dvě samostatné republiky? Nevedlo náhodou ono rozdělení k eliminaci slovenského nacionalismu, což vyústilo v lepší spolupráci v rámci Visegrádského společenství a také v opětovné setkání v Evropské unii?*

IOŠ: Staral jsem se jako občan spíš o český nacionalismus. Nacionalismus většího národa, jemuž slouží společné centrum - u nás Praha - znamená vždy zdůrazňování jednoty a spolupráce, rozuměj, podřízenosti toho menšího. Nacionalismus menšího národa mimo centrum, v našem případě Slováků mívá separatistický charakter. Poté, co zakladatelé Československa nerespektovali Clevelandskou (1915) a Pittsburskou (1918) dohodu zahraničních reprezentantů Čechů a Slováků, bylo nutno očekávat, jakmile k tomu bude příležitost, že se Československo rozpadne. Obnova tisícileté české státnosti byla pro mne samozřejmostí. Nejsem ovšem českým nacionalistou, jsem důsledným

eurofederalistou. Jsem pro svobodné Česko a svobodné Slovensko v demokratičtější Evropské unii.